

MATURITNÝ OKRUH 13

OPISNÝ SLOHOVÝ POSTUP

Má široké uplatnenie, používa sa v bežnej, ale aj v odbornej komunikácii.

Funkcia opisného slohového postupu je **čo najpresnejšie vystihnúť vonkajšie /vonkajší opis/ alebo vnútorné /vnútorný opis, resp. iným slovom charakteristika/ znaky predmetov**. Predmet môžeme chápať ako osobu, vec, postup, proces (napr. chod stroja), prostredie, atď.

Dôležitým znakom je **enumeratívnosť** - logický postup, ktorý si autor zvolí, v akom poradí bude vymenúvať vlastnosti a znaky predmetu – MUSÍ BYŤ DODRŽANÁ LOGICKÁ POSTUPNOSŤ.

- opis je základný útvar opisného slohového postupu

I. Delenie podľa výberu jazykových prostriedkov:

a/ statický opis

opisujú sa neživé objekty (niekedy aj osoby), ktoré sú v pokoji

prevládajú príd. mená, podst. mená, jednoduché vety, pomocné sloveso *byť*, trpné prídavia (*je zmontovaná*)

najčastejšie praktický alebo odborný opis, v umeleckej literatúre opis osoby alebo prostredia

b/ dynamický opis

ak opisujeme predmet v pohybe alebo nejakú činnosť prevládajú plnovýznamové slovesá (sú nositeľom dynamiky)

príkladom dynamického opisu je opis pracovného postupu (vymenúva logicky jednotlivé úkony)

uplatňuje sa najmä v umeleckom a publicistickom štýle

Porovnaj!

Les je zlatistý. (pomocné sloveso *byť* = statický opis)

Les sa topí v zlato. (plnovýznamové sloveso *topiť sa* = dynamický opis)

II. Delenie podľa využitia v komunikačnej sfére:

a/ jednoduchý opis

podobá sa informácii (napr. opis triedy)

najčastejšie býva súčasťou hovorového štýlu

statický aj dynamický opis

b/ odborný (náučný) opis

vysvetliť vzájomnú súvislosť jednotlivých častí a ich funkčné vzťahy (napr. návod na použitie)

využíva odborné termíny (často doplnené schémami, tabuľkami a nákresmi)

najčastejšie v publicistickom a náučnom štýle

statický opis (opis ucha) a *dynamický opis* (príprava jedla, výmena motorového oleja)

c/ umelecký (náladový) opis

vystihnúť prostredie, prírodu, počasie

autor vyjadruje svoje pocity, nálady (snaží sa zapôsobiť na čitateľa)

využíva básnické prostriedky (prívlastky, prirovnania, metafor)

dynamický opis

III. Delenie podľa postoja autora:

a/ subjektívny opis

autor opisuje predmet zo svojho hľadiska, prináša svoje hodnotenie

uplatňuje sa najmä v umeleckej literatúre (využívanie expresívnych prostriedkov)

príkladom subjektívneho opisu je *karikatúra*

b/ objektívny opis

opísať daný predmet a nevysloviť vlastné stanovisko

objektívnosť je nevyhnutná predovšetkým pri odbornom opise (vedecké práce, návody na použitie)

Kompozícia opisu = úvod, jadro a záver (vnútorná kompozícia), odseky (vonkajšia kompozícia)

Opis v jazykových štýloch

hovorový štýl = JEDNODUCHÝ OPIS

umelecký štýl = BELETRIZOVANÝ ŽIVOTOPIS, KARIKATÚRA, SUBJEKTÍVNA CHARAKTERISTIKA, NÁLADOVÝ OPIS, OPIS OSOBY

administratívny štýl = ODBORNÝ POSUDOK, ŽIVOTOPIS

náučný štýl = ODBORNÝ OPIS VO VÝKLADE, OPIS PRACOVNÉHO POSTUPU/NÁVOD NA POUŽITIE

publicistický štýl = REPORTÁŽ

POZNÁMKA: Súčasťou opisného slohového postupu je aj CHARAKTERISTIKA, tá je ale primárnou témou iného maturitného okruhu! Tu sa spomína len zbežne.

PRVÁ VLNA SLOVENSKEHO REALIZMU

opisný realizmus

Situácia v spoločnosti: **zlá ekonomická, kultúrna** (zrušené gymnáziá, zatvorenie Matice slovenskej) **a hospodárska situácia, bieda a vyst'ahovalectvo**

- v porovnaní s európskym realizmom sa ten **slovenský oneskoril o pol storočia**

vzory realistov: **Kollár, Sládkovič**, zo zahraničných autorov **Hugo, Heine a Petőfi**

tematika slovenského realizmu: **národná**, neskôr **sociálna** → → → **PROBLEMATIKA ZEMIANSTVA** (podľa Kukučina a Hviezdoslava definitívne dohralo svoju úlohu v spoločnosti a odsudzovali ho ako neschopnú spoločenskú vrstvu, **ale** Vajanský ho chcel postaviť na čelo národa, dedinský ľud bol preňho nevzdelanou masou)

hlavná téma: **slovenský ľud**, jeho kultúrny a spoločenský život

- literatúra zobrazovala **pravú tvár slovenskej dediny, jej biedu, nešťastie** (bez idealizovania)

predstavitelia: Svetozár Hurban-Vajanský, P.O. Hviezdoslav, Terézia Vansová (1. známa slovenská spisovateľka), Martin Kukučín

poézia: nový **sylobotonický veršový systém** (pravidelné striedanie prízvukných a neprízvukných slabík vo verši), poézia sa priblížila k **"vysokému" básnickému štýlu**, bola však zrozumiteľná

proza: **jazyk** prozaických diel je **ľudový, hovorový**, zo žánrov prevládajú **povedky, novely, romány, črty**

Pavol Országh Hviezdoslav

- vlast. menom Pavol Országh, pseudonym Hviezdoslav si dal básnik preto, lebo miloval pohľad na nočnú oblohu plnú hviezd (**vo hviezdach videl krásu, nádej a budúcnosť slovenského národa**), nar. vo Vyšnom Kubíne, zomrel v Dolnom Kubíne, v mladosti mu hrozilo pomad'arčenie (na svadbe svojho priateľa recitoval po maďarsky, jeho matka sa rozplakala, pretože mu nerozumela a odvtedy písal iba v slovenskom jazyku)

A/ poézia

Básnické prviesenky Jozefa Zbranského

Krb a vatra

Letorosti I, II, III

Sonety

Žalmy a hymny

Prechádzky jarom

Prechádzky letom

Stesky

Dozvuky

Krvavé sonety

Znaky poézie:

- predovšetkým **reflexívna a prírodná lyrika**

- významný **tvorca sonetov**

- tvorba nových slov (bezpeka – bezpečnosť, komoňa, skoknul, snul)
- komplikovaná syntax (skladba viet)
- pleonazmus = hromadenie synonym (chce vec ukázať z viacerých strán)
- na konci slovies *-li* (ovládali, zrodili) vo význame "ak"
- typický veršový presah

lyrická skladba **Krvavé sonety**

- zložená z **32 sonetov** (forma 4 4 6)
- reakcia, odsúdenie a analýza **1. svetovej vojny** (nezmyselné zabíjanie a ničenie civilizácie)
- básnika trápi najmä otázka: „Kto je za túto hrôzu zodpovedný?“ (egoizmus???)
- obžalúva kresťanstvo, lebo neprotestuje proti prelievaniu krvi
- v závere privoláva mier, v ktorom nastane pre Slovákov doba, keď budú o sebe rozhodovať sami

B/ próza

lyricko-epická skladba **Hájnikova žena !!!**

- úvodná báseň **Pozdrav**, spevy a záverečná báseň **Zbohom**
- v **hornooravskej krajine pod Babou horou** sa odohráva tragický príbeh mladého hájnika Miška Čajku a jeho ženy Hanky
- starý hájnik Čajka zomiera a na jeho miesto nastupuje jeho syn **Miško**, ktorý si po čase **privedie do hájovne ženu Hanku**
- **Hanka sa zapáči pánovmu synovi Artušovi Villánymu**, ktorý začína pravidelne navštevovať hájovňu (Hanka je ale verná Miškovi)
- pod zámienkou lovu, ktorý Artuš usporiada, sa mu podarí **vylákať Miška z domu** a neskôr utečie z lovu do hájovne, kde začne zvädzať Hanku
- aj napriek vyhrážkam **Hanka Artušovi odolá, v sebaobrane ho zabije a neskôr zošalie**
- **Miško berie vinu za Artušovu smrť na seba**, uväzní ho a postavia pred súd, kam vtrhne **Hanka a prizná sa**
- Miško je oslobodený, Hanka sa pred súd nedostane, ale pred manželom uteká, pretože ho nespoznáva, hájnik **tíši svoj žiaľ prechádzkami po lese**, kde zachráni život starému Villánymu
- po narodení syna Janka sa Hanka uzdraví
- **konflikt medzi "svetom chalúp" a "svetom kaštieľov"** → → → česťnosť a statočnosť prostého človeka / príživníctvo a egoizmus feudálov (resp. **ľud vs. šľachta**)
- **kritika svojvôle zemanov**, Hviezdoslav **obviňuje pánov z ľahostajnosti k jednoduchým ľuďom**, ktorí nie sú takí hlúpi, za akých ich páni považujú, len nemajú možnosť rozvíjať svoje schopnosti
- autor zobrazuje i **súžitie človeka s prírodou** (v úvode i závere diela **ju oslavuje**: „Pozdravujem vás, lesy,

hory, z tej duše pozdravujem vás!“), príroda je súčasťou deja a **niekedy predznamenáva priebeh nasledujúcej udalosti**

- **dielo sa končí ľudským zmierením (nie spoločenským)**, ktoré je typické nielen pre Hviezdoslava, ale i Kukučina (starý Villáni odpúšťa Hanke a Miškovi, tým uznáva vinu svojho syna)

Hanka a Miško

Artuš Villány

čestnosť, statočnosť, morálna sila

egoizmus, zhýralosť, neschopnosť prijať odmietnutie

epos **Ežo Vlkolínsky !!!**

- dej sa odohráva vo Vlkolíne na Orave

- mladý **zeman Ežo sa chce oženit' so sedliačkou** Žofkou Bockovie, Ežova matka Estera s tým nesúhlasí a vyženie Eža z domu

- Ežovi nakoniec vystrojí svadobnú hostinu strýko Eliáš → → → **na svadbe prichádza ku konfliktu medzi zemanmi a sedliakmi**, zemanovia dokazujú svoju nadradenosť, **Ežo rieši spor v prospech sedliakov a vyhlási, že všetci sú si rovní**

- zemianske predsudky Estery nakoniec zlomí až vnuk Benko, ktorý si získa jej srdce = **možnosť zmierenia zemianstva a sedliactva**

- pokračovaním bol **epos Gábor Vlkolínsky** (Ežov bratranec)

Martin Kukučín

- vl. menom Matej Bencúr, narodil sa na Orave, pôsobil ako lekár na chorvátskom ostrove Brač a neskôr v Punta Arenas (Čile)

- pre jeho dielo je typická **viera v človeka**, i keď sa často posmieva obyčajnému človeku, či kritizuje spoločenské pomery, **verí v možnosť nápravy svojich postáv**

A/poviedky

Rysavá jalovica !!! → → → **humorne ladený príbeh o živote dvoch susedov** (Adam Krt a Adam Trnka, obaja mali ženy Evy), mená postáv vystihujú ich vzťah, autor využíva **hyperbolizáciu** (opitosť Krta alebo jeho strach z vlastnej ženy), poukazuje na **neduhy vtedajšej dediny, hlavne alkoholizmus**

Jedného dňa na Vianoce povie manželka Adamovi Krtovi, aby išiel kúpiť kravu. Kúpil rysavú jalovicu od Adama Trnku a išli do krčmy, jalovicu uviazali pred dvere. Prišla Trnkova žena vyhnat' Adama Trnku domov. Žena odchádza sama spolu s kravou, ktorá bola predaná, pričom nevedela o tejto kúpe. Keď Adamovia vychádzajú z krčmy, kravy už niet. Keďže krava už bola predaná Adamovi Krtovi, ten odchádza bez kravy a bez peňazí. Žena mu teda vynadala. Adam sa rozhodol zarobiť peniaze späť na pile. Jalovica sa našla, Adam Krt sľúbil žene, že už nebude piť a všetko sa vyriešilo.

humoristická poviedka **Keď báčik z Chochoľova umrie !!!** (o úpadku zemianstva)

- **zeman Aduš Domanický** navonok vystupuje ako pyšný a bohatý, no v skutočnosti sa mu rozpadá kaštieľ

- Adušovým protikladom je **dravý priekupník a podnikateľ Ondrej Tráva**

- **Aduš** chodí po jarmoku a **predáva to, čo v skutočnosti nemá** a v krčme sa zoznámi s Trávom, ktorému sľúbi jačmeň
- Ondrej veľmi skoro zistí, ako vyzerá Adušov majetok → → → miesto kaštieľa nachádza biedny dom a zablatený dvor
- Aduš sa snaží presvedčiť Ondreja, že jačmeň dostane, keď zomrie jeho **príbuzný – báčik** a on zdedí všetok majetok
- **Ondrej si ako náhradu za jačmeň pýta jasene** (poradí mu to Adušov sluha), Aduš mu ich nechce predat', pretože stoja nad hrobmi jeho rodičov
- **spomienka na rodičov** spôsobí, že **Aduš oľutuje svoj dovtedajší život** a uvedomí si, že **sa môže zachrániť len statočnou prácou**
- Aduš neskôr vyrovná svoje dlhy s Ondrejom a keď zomrie báčik z Chochol'ova zistí sa, že po sebe nezanechal žiaden majetok → → → **z Aduša sa ale medzičasom stane poriadny a pracovitý človek**
- **meno charakterizujú postavu** (Domanický = človek, ktorý doma nič nemá, Tráva = prispôsobivý človek „ako tráva vo vetre“)

- **nevýrazná dejová línia**, autor sa sústreďuje na opis prostredia a charakteristiku postáv

Aduš Domanický

sebavedomý, zveličuje, nevie, čo rozpráva

chudobný zeman

lenivý, ľahotársky

Ondrej Tráva

túži zbohatnúť zo svojich obchodov

reprezentuje novú spoločenskú vrstvu

čínorodosť, skromnosť, bezočivosť

B/ romány

Dom v stráni

- Kukučín týmto románom **založil tradíciu dedinského románu** (typický konflikt v realizme, teda **konflikt kaštieľ - chalupa**)

- životný príbeh dvoch rodín → → → sedliaka (= težača) Mate Beraca a statkárkyni (=šory) Anzuly

- **postupný vývoj ľúbostného vzťahu Katice** (dcéra Mateho) **a Nika** (syn Anzuly)

- šora Anzula má výhrady, ale súhlasí so svadbou (uvedomuje si, že spoločenský rozdiel medzi jej synom a Katicou sa raz musí prejavíť), Anzula usporiada obed, na ktorý pozýva okrem Katice mladú Doricu, ktorá by sa k Nikovi lepšie hodila → → → **Katica je konfrontovaná s kultivovanosťou panského prostredia**, Niko si uvedomí **rozdiel v správaní Katice a Dorice** a dochádza k záveru, že ich vzťah nemá perspektívu (autor takto poukazuje na **rozdiely medzi spoločenskými triedami statkárov a sedliakov**, na nemožnosť ich splynutia)

POZNÁMKA: Vedomosti o diele „Dom v stráni“ viete využiť v MO, ktorý sa týka vývinu slovenského románu.